

nesvakidašnja knjiga

Italo Kalvino: POD SUNCEM JAGUARA, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1987.

dorđe kuburić

Čitalac koji ima nameru da se lati ovog čudesnog i nesvakidašnjeg štiva, mora računati sa sledećim: tekst koji je pred njim ne spada u one neobavezne, lako prohodne literarne tvo-revine koje se obično čitaju na plaži ili u vozu; takođe, ovo nije knjiga »iz jednog komada«, u kojoj bi preovladao nekakav tematski ili fabulativni »ključ« za pojednostavljenje diskursa (još je Džeems tvrdio da apstraktni pojmovi: »tema«, »Fabula«, »opis... ne samo da ne egzistiraju u čistom vidu, već su — kada je reč o iole seriozijem promišljanju književnog dela — naprosto neupotrebljivi). »Pod suncem jaguara« jeste, dakle, knjiga koja će izneveriti horizont očekivanja (Jáus) prosečnog čitaoca, i tačav nek je ni ne uzima u ruke. Nasuprot njenom, ezoteriski sklon čitavi, ovde će pronaći začudnu fantasmagoriju u kojoj se susreću, sukobljavaju i prepliću: groteska, absurd i parok-sizam; mit i stvarnost, alegoričnost i stvarnost, život i smrt, smrt i ljubav; dialog i unutrašnji monolog, neutralni, sveznajuci, fiktivni i skriveni pripovedač, pripovedanje u prvom, drugom i trećem licu; simbol i metafora, metafora i sinestezija; mirisi, uksusi i zvuci.

Ova knjiga je, zapravo, trebalo da se zove *Pet Čulači*. Medutim, Kalvin je uspeo da »obradi« svega tri osete: mirisa (u priči *Ime, nos*, ukusa (*Pod suncem jaguara*) i sluha (*Kralj koji osluškuje*).

Ime, nos je pripovetka u kojoj su prisutne tri vremensko - ravnii, objedinjene naracijom u prvom licu. Iako, rekosmo, vremensko-logički vrlo divergentna, ova tri nivoa priče vanredno upele su objedinjena uzročno-motivacijskim ishodištem, a to je *miris ženke* koji uspostavlja, reklo bi se, metafabulativni sled priče, eliminisanju pri tom sve rapavosti, sve šavove koji bi mogli nastati spajanjem raznorodnih tokova. Preplitanjem tri nivoa teksta, stapanjem različitih mirisa i prostora — objedinjavanjem delikatnog daha parfema sa Jelisejskih polja (»*prugasti gipki oblak nasrnuo (je) na moje nozdrve kao da udišem dušu tigra*«), vonja mlade ženske kože i znoja, u tuši i tmi rok koncerta, i najzad, izvornog mirisa ženke u atavističkom, nedrednenom okruženju čopora (u pitanju je, dakle, i uplitanje atropološkog miljea) — Kalvino je stvorio začuđujuće precizno ispisano štivo, koje, i pored prividno neobuzdanog usložnjavanja, poseduje i onaj elementarni, linearni nivo čitljivosti.

Pod suncem jaguara, priča koja »tretira« ču-lo ukusa, smeštena je, za razliku od prethodne, u jednu vremensko-prostornu ravan (glezano iz perspektive čitaoca), i odvija se normalnim, hronološkim tokom, prekidanim minucioznim refleksijama glavnog junaka o suptilnostima ukusa hrane, i mini-traktatima o jelu. Siže priče zasnovan je na boravku mladog putujućeg para u Meksiku, gde ovaj nalazi čudesne gastro-gustativne rajeve, i prave praznike jela i pića. U jednom trenutku na osnovu saznanja o izvesnom davnajšnjem ritmu za vreme čijeg trajanja su ljudske žrtve imale biti delimično pojedene od strane svojih saplemenika (fubula je, dakle, znatno složenija od sile ove priče, i uključuje mnogobrojne antropološki zasnovane motive), njih dvoje, posredstvom procesa gutanja, varenja i jedenja, medusobno opšte, i dostizu — bez telesnog kontakta — pot-puni erotski naboj; spoj tanatos i erosu, čak, otkrivajući pri tome jednu do tad neslućenu spoznaju, uspostavljajući sasvim osobeni vid komunikacije, do kraja se predajući tek otkrivenom Univerzumu: »... naši zubi su počeli polako da se miču ujednačenim ritmom, a naši pogledi su se ukrstili snažno poput pogleda zmaja, zmaja stopljenih u grču medusobnog prožiranja, svesni da će i nas, kad za to dove vreme, prožreti zmaja koja sve vari i nepresta-

no upija, u procesu gutanja i varenja sveopštег kanibalizma, koji u svakom ljudskom odnosu ostavlja svoj trag i briše granice između naših tela i opa de frijoles, huacinango a la veracruiana, enchiladas. . .«

Treća celina, *Kralj koji osluškuje*, ispričana naizgled mirno, iz perspektive nezainteresovanog narrata, možda je i najustrepljalji, najteričniji i najezoteričniji deo knjige. Junak ove priče, kralj, uzglobljen je u jedan nesvakidašnji vilajet; on, prvo, poseduje sve atribute koji mu po prevashodstvu, pripadaju: krunu, žežlo, po-slugu, sedi za prestolom kog ne napušta; s druge strane, kralj je okružen predmetima ovovremene svakodnevnicice: telefonom, cigaretama, kompjuterima, bukom autobusa, detektivima, alarmnim uređajima. U tom procesu, tom prostoru gde se susreću (razilaze mit i stvarnost, uvišenost i trviljalnost, nalazi se ishodište ove priče, tačka koja je određuje. Kralj osluškuje. Prvo palatu, zatim i grad, osluškuje

* Valja se podsetiti da je Kalvino motiv dvojnika, odnosno princip manješke raspolučenosti pojedinca, konsekventno problematizovan u pripovesti »Raspolučeni vikont« (»Naši preci«, Liber, Zagreb, 1981.)

prostor oko sebe, zidove, tavanicu, pod. Osluškujući, kralj se priseća, osluškujući, kralj se oslobada — i uspeva, najzad, da čuje sebe samog, odnosno, uspeva da dosegne spoznaju: svi glasovi koje čuje, zapravo su jedan jedini — njegov sopstvenik (»to ti sebe čuješ, k to utvare u tebi uzimaju reč«). Kralj, dakle, osluškuje sopstvenog dvojnika, svoj alter ego, koji će kasnije biti i eksplikiran u vidu zatamničenog zatvorenika u kraljevoj palati. Preplitanjem ova dva entiteta, Kalvino je stvorio vanrednu sliku homo duplex-a.* »sad ste obojica izgubljeni pod zemljom i ne znate ko je od vas kralj, a ko zatvorenik«. Tek kad se stopia sa dvojnikom, kralj je postao potpun, i uspeo da razbijje okvirne prestola, palate, grada, i da prodre van, da se — ad ab-surdo — oslobođi (»Ponovo si na otvorenom, laju psi, ptice se ponovo bude (...) Sada brujanje, buka i tuljava ispunjavaju čitav prostor i upijaju sve pozive, uzdahe, jecaje...«). Kalvino je, ergo, svog junaka koji osluškuje, iz mitskog okruženja »gurnuo« u stvarnost, i na taj način efektno uspostavio ironisku distancu prema mitološkoj kraljevoj uslovjenosti.

Sve tri priče, i pored znatnih tematskih, logičko-vremenskih, uzročno-motivacijskih i inih razlika, objedinjuje, između ostalog, i njihova antropološka zasnovanost. Zajednička im je i kalvinova neobuzdana, ustrepta imaginacija u sadežtvu sa lucidnom esencijalnošću i strogom, gotovo geometrijski preciznom kompozicijom, kao i raskošnom stihijom jezik.

dvojnik traži šest lica

Milenko Pajić: NOVE BIOGRAFIJE, Prosveta, Beograd 1987.

nenad šaponja

U pomalo izmenjenom miljeu biografija, i to novih, Milenko Pajić (1950) ponavlja i dograduje govor svog prozogn pisma, prethodnom knjigom JEDNOSTAVNI DOGAĐAJI (1982) iskazanog spekulativnim mozaikom sublimisanih sopstvenih fantazmi i realnih fakata, te kombinacijom borhesovske simbolike ogledala i labyrinata, beskrainog ponavljanja i umnožavanja s jedne, i poetskog diskursa s druge strane. Težnja savremenog prozogn pisma da (is)kaže sve, da ekvilibriра sebe i (prepostavljeni) svet u maksimumu izrečenog, da popuni sve kanale čitalačke aparature (čak i one koji podrazumevaju povratni impuls) očituje se od prvog do poslednjeg zapisa. U ovoj prozi nije potrebno biti kritičar, dovoljno je biti i pisac, pa reći — »Verovatno je pre malo motiva koje uporno ponavljam. Zabune, kontraverzni i krvotvoren podaci, više verzija istih epizoda, dvojnici, ogledala, labyrin, slutnja Majstorove prisutnosti, naglasak na izopačenostima, neprirodan i pverzan odnos prema bližnjima, povratna sprega sa spisom u nastojanju, citati, citati — doslovni, preradeni, izmenjeni, izmisljeni — magična stvarnost, fantastični dogadjaji, fantastične mašine i životinje...«

Umetnički postupak primenjen u pisanju *Novih biografija* (E. A. Po, S. Dal, H. L. Borhes, N. Tesla, M. Monroe, L. Šejka) jeste u osnovi dokumentarizam. Žanr je teško odredljiv — izmiči. Radi se o svojevrsnoj dokumentarističko-meditativnoj prozi u kojoj dokument biva samo povod bespuču razloga, a pisac/dokumentarista je dvojni koji traži svoja lica u varljivo oživljenoj (ili tek rodenoj) spekulaciji. Mešanje obeleženih karata stvarnog biografskog u špiju sopstvenih životnih fascinacija omogućava mu stvaranje jedne mozaičke strukture koja govori više (ukupnim) osećajem no rečima, više intencijom nego realizovanom interpretacijom (ili, često, interpolacijom). Poželimo li, malo podrobniјe analizirati Poovu pohotu, Teslinu prosvetljenu genijalnost, Borhesovu eruditiciju, Dalijevu paranoju, blud i skradenost Merilin Monroe, ili, pak, kontemplativni mir uobličen u Le(onida) Šejku, Nove biografije će nam

se učiniti samo lažnim objektom takve name-re. Pred nama biće biografije koje biografijama ne žele biti. Zajednički im je samo biograf. Često ni on. Menjajući perspektivu, mesta, vreme, raspoloženja, Pajić realizacije svoj spisateljski govor kao dvojnika, nalazeći u sopstvenoj intelektualnoj mitologiji slike koje mu (ili za koje prepostavlja da mu) pripadaju. On biva suhogovorni restaurator, neposredni učesnik — poistovećenim navodi ključne koncepte, sreće Grupulexa, izmišlja verovatna pisma, rekonstruiše ključne razgovore (omaži Borhesu, Heseu, Apolineru, Kafkiju)... Odredenu sistematicnost u nabranju, navodenju, pa i izmišljaju-nju, skoro uvek u stopu prate fragmentacija misli, teksta, izostavljanje mesta, namerno uvodenje praznine u biografiju. Dekorativne dosetke, katkad, podsete na one Milorada Pa-vića. Slabija mesta ove proze čine imenovanja određenih pojmove i osobina, koja često pretiču deskripciju i argumentaciju, a ponekad idu i bez njih. Na nadahnuto pisanim stranicama (Šejka, Borhes) to se teže uočava, ali zato pada u oči na slabijim (M. Monroe). Isto tako, zasmeta i (možda namerna) neujednačenost pojedinih fragmenata teksta.

Uporedo sa tekstom, u Novim biografijama se pojavljuju i raznovrsni neliterarni vidovi govor-a: skice, crteži, reprodukcije, tabele, prikazi, objašnjenja, vremenom otvrdele fotografije, zbirni navodi biografskih fakata, značajnih i zanemarljivih sitnica. Sve zajedno teži ostvarenju temeljne zamisli ovakve tvorevine — obogaćenju asocijacije kao fundamentalnog svojstva književnosti. Poslužimo li, se Pajićevom terminologijom, ukupan osećaj čitanja vrlo precizno možemo izraziti crtežima »većih stepenica« ili davolje viljuške:

